

ADAK RAPPORT 56

Archeologisch onderzoek Fuifzaal Warande in Turnhout

S. DELARUELLE & S. SCHELTJENS

De Archeologische dienst Antwerpse Kempen maakt deel uit van de projectvereniging Erfgoed Noorderkempen tussen de gemeenten Baarle-Hertog, Beerse, Kasterlee, Oud-Turnhout, Turnhout en Vosselaar met steun van de Vlaamse gemeenschap en de provincie Antwerpen.

Met steun van de
Vlaamse overheid

PROVINCIE
ANTWERPEN

Baarle-Hertog
Baarle-Nassau

Kasterlee
uw avontuur ligt in onze natuur

Colofon

Opdrachtgever	Stad Turnhout
Project	Turnhout-Fuifzaal Warande
Projectcode	10017 TUR-WAR
Type onderzoek	Opgraving
Vergunning nr.	2010/430
Vergunninghouder	Stephan Delaruelle
Naam site	Turnhout-Wezenstraat
Auteurs	Stephan Delaruelle & Sofie Scheltjens
Kaarten & plannen	Stephan Delaruelle (©NGI/GIS Vlaanderen)
Foto's & tekeningen	Stephan Delaruelle & Sofie Scheltjens
Omslagontwerp	Hanna Maes
ISBN	/

© AdAK , maart 2011

Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Archeologische Dienst Antwerpse Kempen.

Samenvatting

Tussen 16 en 17 maart 2011 voerde de Archeologische dienst Antwerpse Kempen (AdAK) in samenwerking met de Stad Turnhout een geïntegreerde archeologische opgraving uit aan de Wezenstraat in Turnhout.

Aanleiding voor het onderzoek is de geplande bouw van een ondergrondse fuifzaal aan het cultuurcentrum de Warande die een bedreiging vormt voor eventuele archeologische resten die zich hier nog in de bodem bevinden.

Het plangebied bevindt zich immers ter hoogte van het voormalige warandepark van het kasteel in de oude historische kern van Turnhout.

Doel van het onderzoek was het integraal documenteren van eventuele archeologische resten die bedreigd worden door de toekomstige bouw van een ondergrondse fuifzaal. Hiervoor werd de geplande bouwput voorafgaand afgegraven tot op het natuurlijke sediment onder begeleiding van een team van AdAK. Door de aanwezigheid van een luchtkoker en enkele leidingen kon niet alles worden onderzocht. In totaal werd ca. 900 m² van het totale plangebied van 1000 m² bekeken.

Tijdens het onderzoek werden geen archeologisch relevante sporen vastgesteld. Wel werden de resten van het bijgebouw van het oude gasthuis vastgesteld aan de kant van de Wezenstraat. Verder bevonden zich talrijke verstoringen in het vlak, afkomstig van de aanleg van de nutsleidingen voor de Warande en de aanleg van de luchtkoker van de Warande. In het noordwesten van het vlak bevonden zich enkele grote geclusterde rechthoekige kuilen met in de vulling enkele laatmiddeleeuwse scherven, die mogelijk kunnen wijzen op zandwinning.

Op basis van het archeologisch onderzoek kan worden besloten dat de bewoningssporen die werden vastgesteld ter hoogte van de Warandeparking vermoedelijk niet doorlopen tot aan de Wezenstraat. Mogelijk hangt dit ook samen met de mindere spoorbewaring door de voorafgaande afbraak van het gasthuis en de bouw van het cultuurcentrum.

Derhalve kan het terrein worden vrijgegeven voor de geplande werken.

Inhoudsopgave

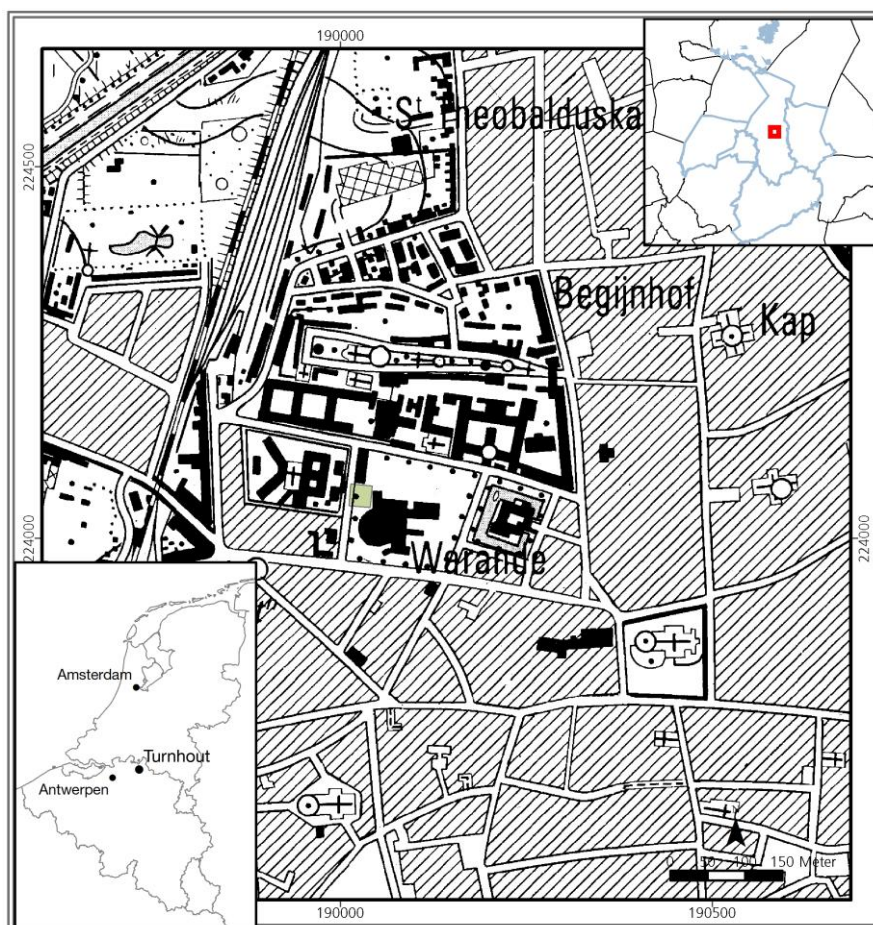
1	Inleiding	7
2	Landschappelijk kader	8
2.1	Geologie en geomorfologie	8
2.2	Bodemopbouw	8
3	Archeologisch en historisch kader	10
3.1	Archeologisch kader	10
3.2	Historisch kader	15
4	Onderzoeksstrategie	19
5	Resultaten	20
5.1	Sporen en structuren	20
5.2	Vondsten	22
6	Conclusie en aanbevelingen	23
6.1	Conclusie	23
6.2	Aanbevelingen	23
	Literatuur	23
	Lijst van afbeeldingen	24
	Lijst van Bijlagen	25

1 Inleiding

Tussen 16 en 17 maart 2011 voerde de Archeologische dienst Antwerpse Kempen (AdAK) in samenwerking met de Stad Turnhout een geïntegreerde archeologische opgraving uit aan de Wezenstraat in Turnhout, kadastraal bekend als (Afd. 4) sectie Q nr. 48o Z5.

Aanleiding voor het onderzoek is de geplande bouw van een ondergrondse fuifzaal aan het cultuurcentrum de Warande die een bedreiging vormt voor eventuele archeologische resten die zich hier nog in de bodem bevinden.

Figuur 1.1 Situering van het plangebied aan de Warande in Turnhout

Het veldteam bestond uit Stephan Delaruelle, Sofie Scheltjens, Inge Sprangers en Tom De Doncker. Het graafwerk werd uitgevoerd door de firma Verheyen uit Weelde.

Figuur 1.2. Sfeerfoto van de
aanvang van het onderzoek
aan de Fuifzaal

2 Landschappelijk kader

2.1 Geologie en geomorfologie

Het centrum van Turnhout bevindt zich op een pleistocene dekzandrug, waarbij het oud-pleistocene kleisubstraat, dat is ontstaan door mariene afzettingen ca. 2-1 miljoen jaar geleden, zich zeer diep in de ondergrond bevindt. Tijdens de laatste ijstijd, het Weichseliaan (ca. 120.000-13.000 jaar geleden) werd immers vanuit de drooggevalen Noordzeebedding door de polaire wind sediment aangevoerd, die het volledige gebied bedekte met een dik pakket zand. Dit varieert in dikte tussen de 30 cm op de hogere delen tot 5 m in de valleien van de oorspronkelijke Oud-Pleistocene afzettingen. Dit laatste is het geval in Turnhout, waardoor hier plaatselijk de grondwatertafel meer dan 5 m diep bevindt, terwijl in de periferie van het centrum het grondwater slechts 1,20 m is.

Deze zandafzettingen werden tijdens de laatste koude fase, het Laat-Glaciaal (ca. 13.000-10.000 jaar geleden) omgewerkt tot lange oost-west verlopende zandruggen. Het water zocht zich een weg in de lager gelegen gedeeltes tussen de zandruggen, waardoor hier beekvalleien ontstonden.

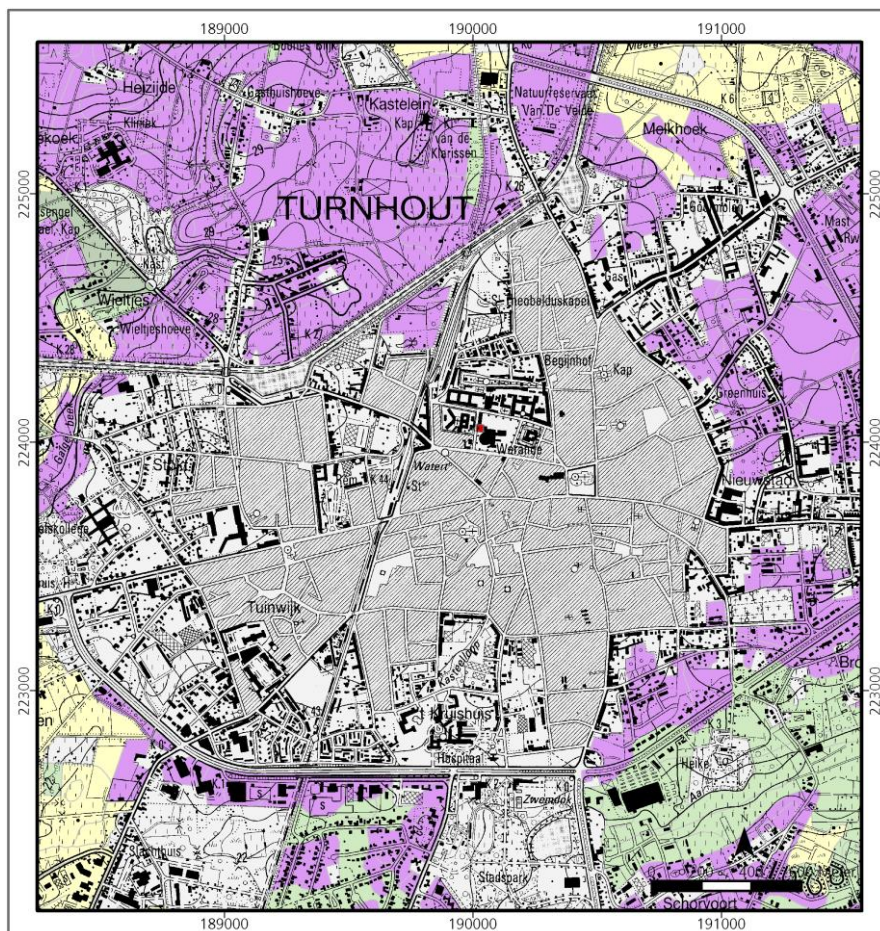
2.2 Bodemopbouw

Gezien de bebouwing is het centrum van Turnhout niet gekarteerd op de bodemkaart. Rondom het centrum worden de meeste gronden gekarteerd als bodems met een dikke antropogene humus A-horizont, die vermoedelijk zijn ontstaan door bemesting met plaggen. Deze esdekken lijken te zijn ontstaan vanaf de 13^e eeuw onder invloed van de intrede van nieuwe landbouwtechnieken. In deze periode gebeurde ook een herverdeling

van het grondbezit, waardoor kleine gehuchten van geclusterde boerderijen ontstonden. De gronden rondom deze gehuchten werden ingericht voor landbouw door het ophogen van de gronden met plaggen, soms verrijkt met stalmest.

Figuur 2.1 Bodemkundige opname van de profielontwikkeling in Turnhout. Paars: plaggenbodems, grijs en wit: niet gekarteerd, rood: Fuifzaal Warande.

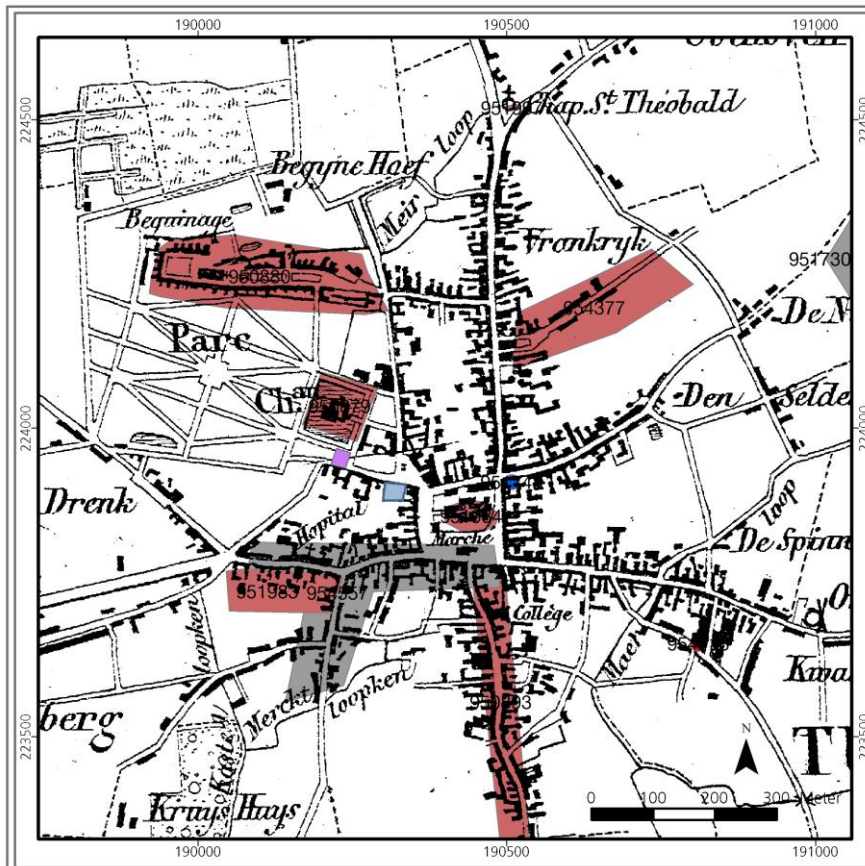

Vermoedelijk was een groot deel van de bodems ter hoogte van het huidige centrum van Turnhout bedekt met een plaggenlaag. Binnen het plangebied aan de Wezenstraat is de oorspronkelijke bodem bedekt met een pakket van 1-1,5 m dikte, bestaande uit geroerde grond die een scherpe overgang heeft naar het natuurlijke sediment. Mogelijk is de bovengrond, die vermoedelijk oorspronkelijk uit een plaggendeek bestond bij de afbraak van de

3 Archeologisch en historisch kader

3.1 Archeologisch kader

Tot 2005 werd slechts in beperkte mate systematisch archeologisch onderzoek uitgevoerd in de stadskern van Turnhout. Veelal werden archeologische vondsten gedaan bij werken, waarvan de herkomst noch de context duidelijk is. In de jaren '80 werden onder leiding van de stadsarchivaris Harry De Kok een kleinschalig onderzoek uitgevoerd naar aanleiding van werken aan de gracht van het hertogelijk kasteel van Turnhout, waarbij sporen van de oude brug werden teruggevonden. Daarnaast werd in het Begijnhof tijdens bestratingswerken een klein gedeelte van de oude begijnhofkerk blootgelegd en gedocumenteerd door enkele amateur-archeologen, waaronder Jacques Boone.

Figuur 3.1. Vindplaatsen uit CAI in het centrum van Turnhout geprojecteerd op de kaart van Vandermaelen

Tenslotte werd onder leiding van archeologe Hilde Marechal een noodonderzoek uitgevoerd aan de oude kerk op de hoek van de Herentalstraat en de Sint-Jozefstraat. Aangezien de bouwput echter reeds tot in de ongeroerde bodem was uitgegraven, konden hier slechts beperkte waarnemingen worden gedaan, die weinig informatie bieden voor de oudere bewoning in Turnhout.

In de voorbije jaren zijn in de stadskern van Turnhout verschillende onderzoeken gebeurd naar aanleiding van verschillende grootschalige bouwprojecten. Rond het kasteel werden aan de Warandeparking (Bracke 2008) en het Kasteelplein (Van Doninck *et al.* 2010) opgravingen uitgevoerd. Vlakbij langs de Warandestraat werden de sites Jacobsmarkt (Bracke, in voorbereiding) en Zegeplein (De Smaele *et al.* 2010) onderzocht. Aan de overkant van de Grote Markt werden in het kader van het Turnova project ter hoogte van de voormalige Brepols-fabrieken een opgraving langs de Baron Du Fourstraat uitgevoerd (De Craemer *et al.*, in voorbereiding). Tenslotte werden er proefputten gegraven op de Grote Markt (De Smaele *et al.* 2010).

Figuur 3.2. Sfeerbeeld van de opgraving aan het Kasteelplein in Turnhout

De oudste aangetroffen sporen in het gebied dateren vermoedelijk uit de metaaltijden. Deze werden op alle sites rondom het kasteel aangetroffen. Aan de Jacobsmarkt werd een rijkgevulde kuil met nederzettingsafval uit de midden-ijzertijd aangetroffen. Op de Warandeparking werden twee spiekers teruggevonden uit de ijzertijd en enkele kuilachtige structuren met kwartsgemagerd aardewerk uit de late bronstijd. Aan het kasteelplein bevonden zich verschillende paalkuilen waarvan de samenhang doorgaans niet duidelijk is door latere verstoringen. Aan het Zegeplein werd een beperkt aantal handgevormde scherven verzameld uit de onderkant van de cultuurlaag en uit enkele sporen die vermoedelijk uit de ijzertijd dateren.

Figuur 3.3. Uitgevoerde projecten op de kaart van Vandermaelen uit 1848.

Groen: Warandeparking
 Geel: Jacobsmarkt
 Oranje: Zegeplein
 Blauw: Kasteelplein
 Rood: Turnova/Brepols

Daarnaast werden ook op alle locaties rond het kasteel sporen en resten uit de vroege middeleeuwen gevonden. Aan de Warandeparking werd een waterput onderzocht, die gedateerd is rond 650 na Chr. Ter hoogte van de Jacobsmarkt bevonden zich in het tweede vlak van het zuidelijke gedeelte enkel paalkuilen van een gebouw. Aan het Kasteelplein werd een palencluster vastgesteld waaruit een zespalig bijgebouw kon worden afgeleid. Uit enkele van de paalkuilen van dit gebouw werden scherven van handgevormd roodverschaald aardewerk verzameld, afkomstig van karolingisch kogelpotten. Uit de onderkant van de bouwvoor kon hier ook een grote hoeveelheid vergelijkbaar aardewerk worden verzameld, naast een radversierde scherf Badorf-aardewerk. Aan het Zegeplein bevond zich bovenin een waterput een schervenrijk vulpakket van handgevormd vroegmiddeleeuws aardewerk. Een klein deel hiervan was roodverschaald. Het merendeel was echter meer oxiderend gebakken en met potgruis en ijzerconcreties gemagerd. Uit ^{14}C -dateringen blijkt dat deze waterput in de merovingische periode kan worden gedateerd tussen 540 en 640 na Chr.

Ook op de

In de volle middeleeuwen (10e-12e eeuw) is de bewoning van het gebied mogelijk meer geconcentreerd ter hoogte van het Kasteelplein. Naast een diep spoor met enkele scherven Maaslands aardewerk en kogelpotaardewerk werden uit de onderkant van de oude cultuurlaag tal van scherven uit deze periode vastgesteld. Aan het Zegeplein werden slechts twee mogelijk paalsporen uit de volle middeleeuwen vastgesteld, maar geen van beide leverde vondsten op. Uit een ondiepe kuil werden een scherf spaarzaam

geglazuurd rood aardewerk samen met een plomp vervaardigde manchetrand van Maaslands aardewerk gevonden, die de context rond het begin van de 13e eeuw plaatsten. Mogelijk hangt dit reeds samen met de vroegste ontwikkeling van het huidige Turnhout.

Figuur 3.4. Laat-merovingische boomstamwaterput tijdens de opgravingen aan de Warandeparking.

Vanaf de late Middeleeuwen (13e-15e eeuw) is er geen bewoning meer ter hoogte van het Kasteelplein en de Warandeparking, terwijl de bewoning aan het Zegeplein en de Jacobsmarkt dan pas goed op gang komt. Dit hangt samen met de ontwikkeling van het domein van de Hertog van Brabant vanaf ca. 1210. Heel het gebied ten noorden van de Warandestraat wordt hierin opgenomen en blijft onbebouwd tot in de 19e eeuw. De vroegste stedelijke ontwikkeling lijkt zich juist aan de rand van het Hertogelijk domein te ontwikkelen. Getuige hiervan zijn de vele bewoningssporen in de vorm van paalkuilen, kuilen en waterputten uit de late middeleeuwen die op een beperkte oppervlakte werden aangetroffen ter hoogte van het Zegeplein. Deze leverden bijna allemaal vondsten op van grijs aardewerk, al dan niet in combinatie met spaarzaam geglazuurd roodbakend aardewerk.

De overblijfselen van een laatmiddeleeuwse kelder vol brandresten geeft aan dat het huidige stratenpatroon aan de Warandestraat en het Zegeplein is ontstaan in de 14e-15e eeuw. Het is nog niet duidelijk in hoeverre deze datering ook geldt voor de dikke brandlaag die overal op het terrein wordt aangetroffen en die erop wijst dat hier vroeger een fikse brand heeft gewoed. Aanvankelijk gaat het hier om een vrijstaande woning.

Figuur 3.5. Stratigrafische opbouw van de bodem aan het Zegeplein met een duidelijke opbouw van een esdek met hierop een laatmiddeleeuws loopniveau, waarin een kuil werd uitgegraven.

De tussenliggende percelen zijn pas bebouwd in de 16e en de 17e eeuw. Deze bebouwing is vervangen op het einde van de 18e eeuw door typische langsgewelhuizen met een gewelfde kelder, waarvan er één tot in de jaren '60 is bewaard gebleven. De huidige bebouwing aan het Zegeplein gaat terug tot het einde van de 19e eeuw, wanneer Turnhout een nieuw leven krijgt door de industrialisering van de stad.

Ter hoogte van de Turnova-site aan de Baron Du Fourstraat begint de bewoning pas vanaf de 14de eeuw in de zone dichtst tegen de Markt aan. In de 16de-17de eeuw wordt in het oostelijke deel van het plangebied een huis gebouwd dat later als herberg in gebruik was. De huizen uit de 17de-18de eeuw zijn hier grotendeels onder het huidige trottoir terechtgekomen bij de herinrichting en verbreding van het toenmalige Papenstraatje in de jaren '30.

3.2 Historisch kader

De oudste vermelding van Turnhout vinden we terug in een Utrechtse oorkonde uit 1021, als Turnhoutervoorde. Zo 'n negentig jaar later krijgen we een eerste aanduiding van het bestaan van een burcht in de omgeving van Turnhout. Deze burcht zou reeds bestaan hebben in 1109 of 1110. Volgens van Gorkom, die in 1790 ooggetuige was, kon men het getal 1110 in Arabische cijfers uitgekapt terugvinden in de muur van het kasteel aan de huidige Begijnenstraat. Aan de voet van deze burcht leefde vermoedelijk een kleine gemeenschap, die tussen 1209 en 1213 samen met vier andere de libertas of vrijheidsrechten verkreeg door Hendrik I van Brabant. In 1338 werd het privilege toegekend om op zaterdag een markt te organiseren. In 1466 beschreef een reiziger de goedgebouwde huizen en hij telde vijf kerken (De Kok 1980, 1983).

Met het nabij gelegen bos van Grootenhout, was de burcht van Turnhout een geliefkoosde pleisterplaats van de Brabantse hertogen om te gaan jagen. Het bij de stadsstichting verleende stadszegel toont dan ook heel toepasselijk een jachttafereel; namelijk een rennend hert dat achterna gezeten wordt door een bloedhond en een jager gewapend met een spies en een hoorn.

Figuur 3.6. Kasteel van Turnhout op een gravure van F. Ertinger uit 1678 (SAT Turnhout).

De streek rond turnhout kent een periode van grote welvaart onder de Bourgondische hertogen in de 15de eeuw. Vanaf de 16^e eeuw wordt een domper gezet op de grote bloei van de stad door verschillende plunderingen en oorlogen. Tijdens de Gelderse oorlogen (1502-1543) werden verschillende steden in Brabant, waaronder Turnhout en Den Bosch gebrandschat en geplunderd door de Gelderse troepen onder leiding van Maarten van Rossum.

Tijdens deze periode komen ook de eerste protestantse predikers op, die hardhandig werden onderdrukt. Na de Beeldenstorm, waarbij talrijke kerken werden gevandaliseerd,

verscherpte de controle van het (katholieke) Spaanse gezag. Dit leidde tot de tachtigjarige oorlog, waarbij de verenigde Nederlandse staten het opnamen tegen de grootste wereldmacht van die tijd. De Kempen kwamen hierbij tussen beide strijdende partijen in te zitten. Hierdoor waren ze ook vaak het slachtoffer van plunderende soldeniers.

In 1597 wordt op de Tielenheide een Spaans garnizoen, dat gelegerd was nabij Turnhout verslagen door de Staatse troepen onder leiding van prins Mauritz.

Bij de vrede van Munster (1648) komt het Land en Vrijheid van Turnhout in leen aan het huis van Oranje. Onder het bewind van Amalia van Solms kent de streek een nieuwe opleving. Het kasteel van Turnhout wordt grondig gerenoveerd. Uit deze tijd dateert ook de vroegste afbeelding van de stad door Lucas Vorsterman rond 1665.

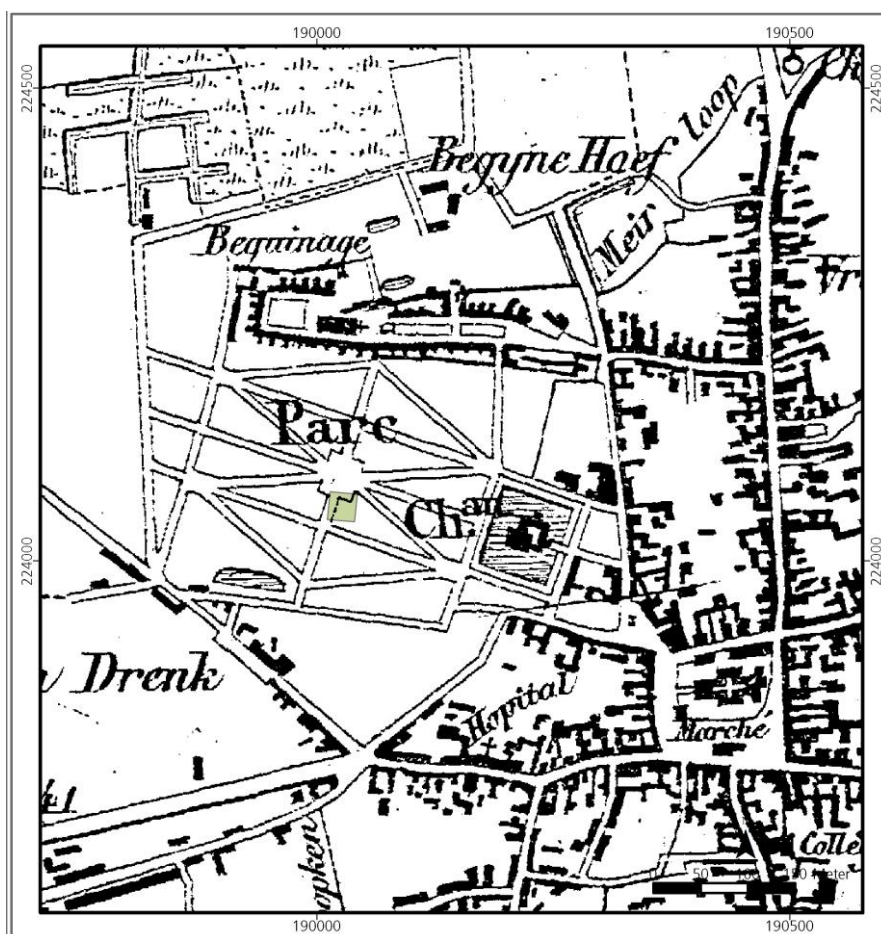

Figuur 3.7. Oostelijke gedeelte van de oude stadskern van Turnhout in de 17^e eeuw op een gravure van Vorsterman

De vroegste gravure van Turnhout door Vorsterman van omstreeks 1667 toont reeds de huidige stratenpatroon. De afbeelding geeft duidelijk aan dat het plangebied in gebruik was als bos en hertenwei, behorend tot het kasteel. Verder ten noorden bevindt zich het begijnhof. Op de Ferrariskaart van ongeveer 1775 is het bos naar de mode van de tijd omgevormd tot een (warande)park en ingericht met een geometrisch patroon van wegels en grasperken. Dit is ook duidelijk te zien op de kaart van Vandermaelen uit 1846.

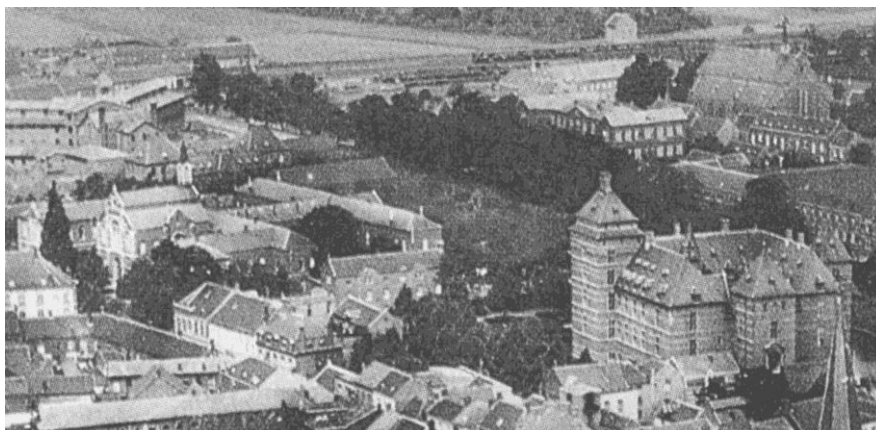
In 1871 werd ten zuiden van het plangebied een nieuw gasthuis ingericht, dat in 1875 werd voltooid. Dit gasthuis nam een groot deel van het toenmalige kasteelpark in.

Figuur 3.8. Het noordwestelijk gedeelte van de stadskern van Turnhout rond 1846 op de kaart van Vandermaelen

Oude luchtfoto's van tijdens het interbellum tonen echter dat de gebouwen van het gasthuis slechts in beperkte mate tot aan het plangebied reikten. Aan de kant van de Wezenstraat bevond zich binnen het plangebied een schuur of bijgebouw van het gasthuis.

Figuur 3.9. Luchtfotografische opname van het plangebied van rond 1930 met zicht op het oude gasthuis en het kasteel

Het gasthuis werd gesloopt op het eind van de jaren '60 voor de bouw van het huidige cultureel centrum "De Warande", dat in 1972 feestelijk werd geopend. Sindsdien is het gebied in gebruik als parkeerplaats.

4 Onderzoeksstrategie

Doel van het onderzoek was het integraal documenteren van eventuele archeologische resten die bedreigd worden door de toekomstige bouw van een ondergrondse fuifzaal. Hiervoor werd de geplande bouwput voorafgaand afgegraven tot op het natuurlijke sediment onder begeleiding van een team van AdAK. Door de aanwezigheid van een luchtkoker en enkele leidingen kon niet alles worden onderzocht. In totaal werd ca. 900 m² van het totale plangebied van 1000 m² bekeken.

In het zuidoostelijke gedeelte van het plangebied bevond zich een diepere verstoring, die deel uitmaakt van het plantsoen van de Warande. Het gaat om een trechtervormig aangelegde structuur, die tevens dienst doet als wateropvang en rechtstreeks afwatert in de kasteelgracht.

De werkput werd in het vlak ingetekend op schaal 1/50 op watervaste polyesterfolie. De vaste meetpunten werden rechtstreeks in Lambert-coördinaten ingemeten door een landmeter met een GPS met nauwkeurigheid van 0,5 cm. Het vlak en de profielen zijn fotografisch geregistreerd.

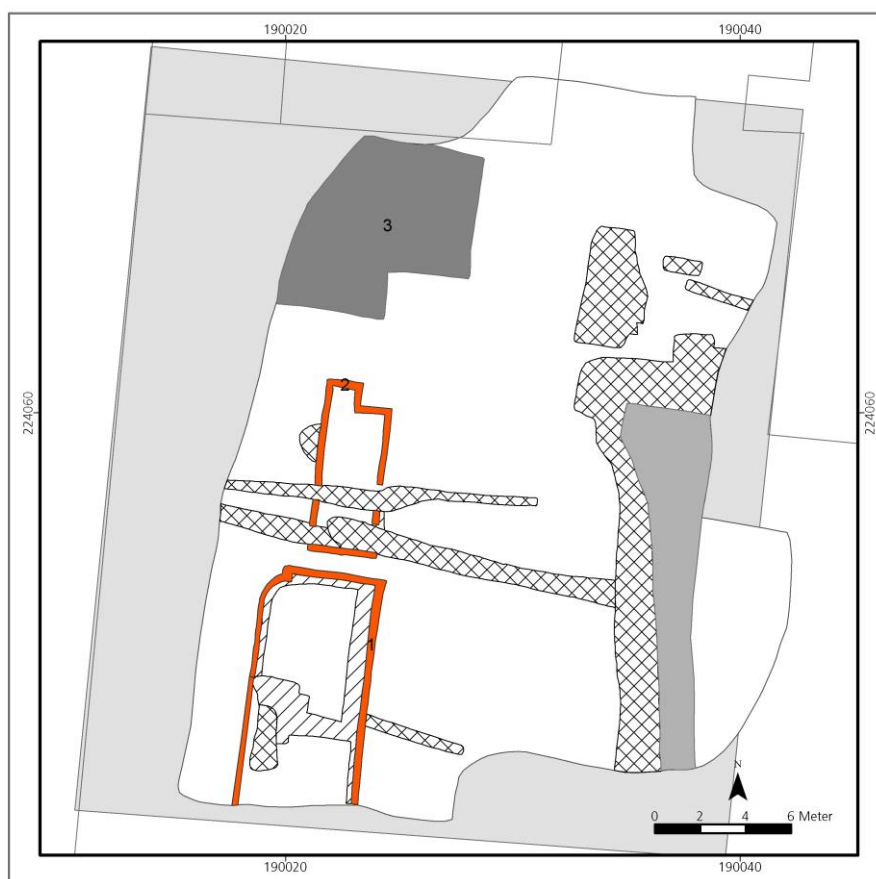

Figuur 4.1. Dataregistratie tijdens het onderzoek

5 Resultaten

5.1 Sporen en structuren

Tijdens het onderzoek werden geen archeologisch relevante sporen vastgesteld.

Figuur 5.1. Allesporenkaart van de aangelegde werkput

Wel werden de resten van het bijgebouw van het oude gasthuis vastgesteld aan de kant van de Wezenstraat. Het gaat hier vermoedelijk om twee gelijktijdige gebouwen. Het is niet duidelijk in hoeverre deze met elkaar verbonden waren of niet. De grootste constructie bevond zich deels buiten het opgravingsvlak en was minimaal 10 m lang en 5,30 m breed. Opvallend was de afgeronde hoek aan de noordwestelijke zijde. Het kleinere gebouwtje was 7,50 m bij 3,50 m en bleek gedeeltelijk onderkelderd.

Beide constructies waren opgetrokken met sterke kalkmortel in een handgevormde baksteen met formaat 18x8,5x5 cm tot 19x9x5 cm, die in de kempen voorkomt vanaf de 18de tot het laatste kwart van de 19de eeuw. Vanaf 1875 komt in de Kempen de grootschalige machinale productie van bakstenen op gang (EMABB 2011).

Figuur 5.2. Overzicht van de bakstenen funderingen van de schuur van het gasthuis

De funderingen van het groter gebouw waren dubbelsteens gemetseld (dikte 35 cm) dik gemetseld.

De muren van de kelder anderhalve steen dik gemetseld (dikte 29 cm) en waren langs de binnenzijde bezet met cementpleister. Het gasthuis werd gebouwd tussen 1871 en 1875, hetgeen dit een vrij late constructie in handgevormde steen maakt.

Figuur 5.3. Restanten van de fundering van de kelder van de schuur (links) en de mogelijke zand- winningskuilen (rechts) in het oosten van de werkput

In het noordwesten van het vlak bevonden zich enkele grote geclusterde rechthoekige kuilen met in de vulling enkele laatmiddeleeuwse scherven, die mogelijk kunnen wijzen op zandwinning.

Verder bevonden zich talrijke verstoringen in het vlak, afkomstig van de aanleg van de nutsleidingen voor de Warande en de aanleg van de luchtkoker van de Warande.

Figuur 5.4. Luchtkoker van cultuurcentrum de Warande en een rioleringsleuf

De verstoring door de nutsleidingen bleek evenwel vrij beperkt, aangezien het grootste deel ervan zich in de verstoorde bovengrond bevond en niet tot in de C-horizont waren ingegraven. Daardoor

Figuur 5.5. Kabels van de nutsleidingen voor de Warande, die dwars door het plangebied liepen

5.2 Vondsten

Tijdens het onderzoek werden geen vondsten vastgesteld die wijzen op oudere bewoning in of rond het plangebied.

6 Conclusie en aanbevelingen

6.1 Conclusie

Naar aanleiding van de bouw van een ondergrondse fuifzaal werd er voorafgaandelijk een archeologisch onderzoek van de geplande bouwput uitgevoerd. Ondanks de nabijheid van gekende archeologische vindplaatsen in de omgeving van het kasteel, werden tijdens het onderzoek geen archeologisch relevante sporen vastgesteld. Wel werden de resten van het bijgebouw van het oude gasthuis vastgesteld aan de kant van de Wezenstraat. Verder bevonden zich talrijke verstoringen in het vlak, afkomstig van de aanleg van de nutsleidingen voor de Warande en de aanleg van de luchtkoker van de Warande.

6.2 Aanbevelingen

Op basis van het archeologisch onderzoek kan worden besloten dat de bewoningssporen die werden vastgesteld ter hoogte van de Warandeparking vermoedelijk niet doorlopen tot aan de Wezenstraat. Mogelijk hangt dit ook samen met de mindere spoorbewaring door de voorafgaande afbraak van het gasthuis en de bouw van het cultuurcentrum. Derhalve kan het terrein worden vrijgegeven voor de geplande werken.

Literatuur

BRACKE M. 2008. *Archeologische opgraving op de geplande ondergrondse parkeergarage te Turnhout-Warandeparking*. AS – Rapportage 21.

BRACKE M. (in voorbereiding). *Archeologische opgraving Turnhout-Jacobsmarkt*. AS – Rapportage.

DECRAEMER S. (in voorbereiding). *Archeologische opgraving Turnhout-Turnova*. AS-rapportage.

DE KOK H., 1980. *Gids voor het oude Turnhout en omgeving. 1. Stad Turnhout*, Antwerpen.

DE KOK H. 1983, Politieke geschiedenis van Turnhout tot 1794. In: De Kok H. & van Autenboer E., *Turnhout. Groei van een stad*. Turnhout: 79-116.

DE SMAELE B., VAN DONINCK J. & DELARUELLE S. (in voorbereiding). *Opgravingen aan het Zegeplein in Turnhout*. (AdAK Rapport 6)

EMABB 2011. Het steenbakkerijverleden van de Rupelstreek. (http://www.emabb.be/Nl/nl_SteenbRup.htm)

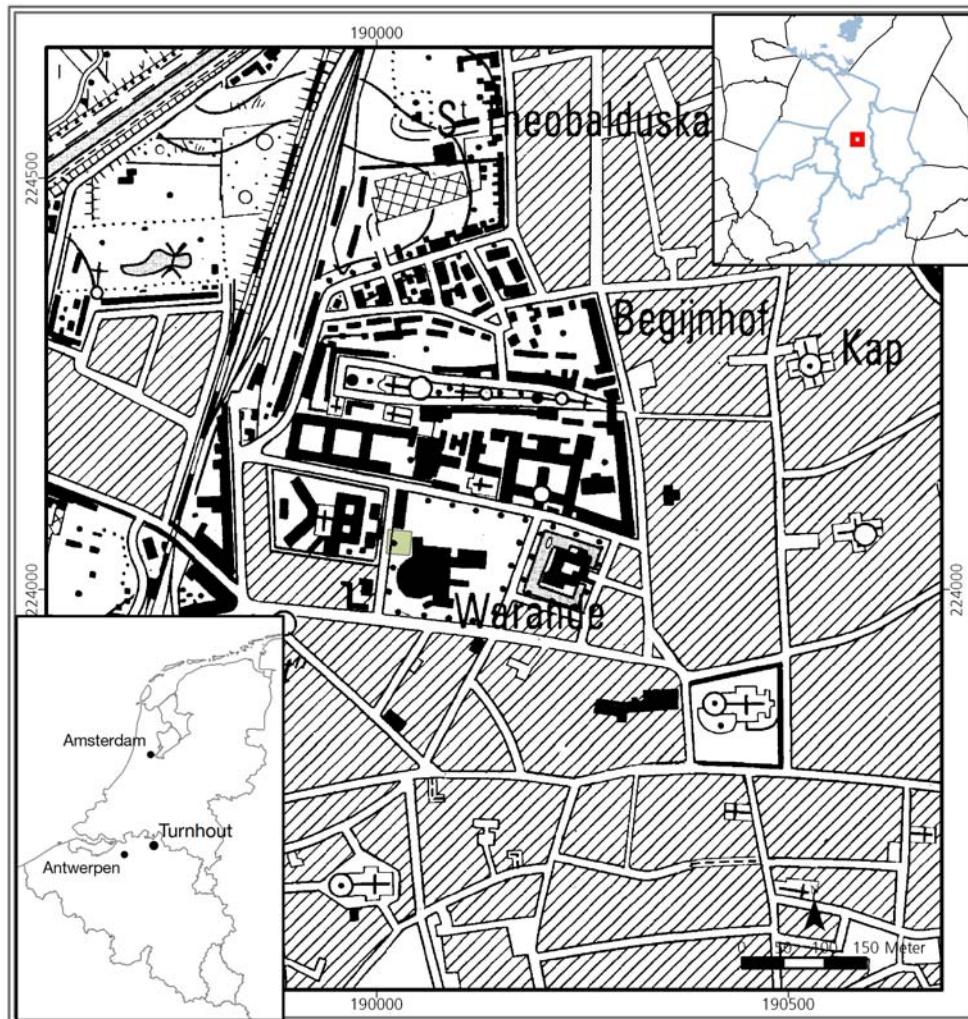
VAN DONINCK J., DE SMAELE B. & DELARUELLE S. (In voorbereiding), Sporen uit de vroege en volle middeleeuwen aan het Kasteelplein in Turnhout. (AdAK Rapport 3)

Lijst van afbeeldingen

Figuur 1.1 Situering van het plangebied aan de Warande in Turnhout.....	7
Figuur 1.2. Sfeerfoto van de aanvang van het onderzoek aan de Fuifzaal.....	8
Figuur 2.1 Bodemkundige opname van de profielontwikkeling in Turnhout. Paars: plaggenbodems, grijs en wit: niet gekarteerd, rood:.....	9
Figuur 3.1. Vindplaatsen uit CAI in het centrum van Turnhout geprojecteerd op de kaart van Vandermaelen.....	10
Figuur 3.2. Sfeerbeeld van de opgraving aan het Kasteelplein in Turnhout.....	11
Figuur 3.3. Uitgevoerde projecten op de kaart van Vandermaelen uit 1848.	12
Figuur 3.4. Laat-merovingische boomstamwaterput tijdens de opgravingen aan de Warandeparking.....	13
Figuur 3.5. Stratigrafische opbouw van de bodem aan het Zegeplein met een duidelijke opbouw van een esdek met hierop een laatmiddeleeuws loopniveau, waarin een kuil werd uitgegraven.	14
Figuur 3.6. Kasteel van Turnhout op een gravure van F. Ertinger uit 1678 (SAT Turnhout).	15
Figuur 3.7. Oostelijke gedeelte van de oude stadskern van Turnhout in de 17 ^e eeuw op een gravure van Vorsterman	16
Figuur 3.8. Het noordwestelijk gedeelte van de stadskern van Turnhout rond 1846 op de kaart van Vandermaelen.....	17
Figuur 3.9. Luchtfotografische opname van het plangebied van rond 1930 met zicht op het oude gasthuis en het kasteel.....	17
Figuur 4.1. Dataregistratie tijdens het onderzoek.....	19
Figuur 5.1. Allesporenkaart van de aangelegde werkput.....	20
Figuur 5.2. Overzicht van de bakstenen funderingen van de schuur van het gasthuis	21
Figuur 5.3. Restanten van de fundering van de kelder van de schuur (links) en de mogelijke zand- winningskuilen (rechts) in het oosten van de werkput	21
Figuur 5.4. Luchtkoker van cultuurcentrum de Warande en een riolerings sleuf.....	22
Figuur 5.5. Kabels van de nutsleidingen voor de Warande, die dwars door het plangebied liepen	22

Bijlage 1 : Situering op topografische kaart

Bijlage 2 : Situering op kadasterkaart

Lijst van Bijlagen

Bijlage 1 Sporenlijst

WP	Spoor	Vlak	Afmetingen vlak		Vorm	Vulling	Inclusies	Kleur	Interpretatie	Datering	Vondst nr.
			Lengte	Breedte							
1	1	1	10m	5m30	RH	KBW		RO	bakstenen constructie (muurdikte 36 cm)		
1	2	1	7m50	3m	RH	KBW		RO	bakstenen kelder (muurdikte 29 cm)		
1	3	1	7m50	7m50	ORM	Zmf	BS, AW	DBr	zandwinningskuilen?	LME/NT	

Foto Nr.	WP	Spoor	Vlak	Wind richting	Onderwerp	Datum
1	1	1-2	1	NO	Overzicht 1: bakstenen funderingen	16/03/2011
2	1	-	1	O	Overzicht 2: Verstoring betonnen luchtkoker	16/03/2011
3	1	-	1	W	Overzicht 2: Verstoring betonnen luchtkoker 2	16/03/2011
4	1	-	1	NW	Overzicht 3: verstoringen	16/03/2011
5	-	-	-	NO	Overzicht vast punt 1	17/03/2011